

BRONČANA PETLJA RANOKAROLINŠKE OSTRUŽNE GARNITURE S PUTALJA IZNAD KAŠTEL SUĆURCA

MAJA PETRINEC
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Stjepana Gunjače bb
HR-21000 Split
maja.petrinec@mhas-split.hr

UDK: 904(497.5 Putalj)"653":739.7
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno / Received: 2010-03-01

U tekstu se razmatra petlja ranokarolinške ostružne garniture za koju se može pretpostaviti da potječe iz ranosrednjovjekovnog groba uništenog kasnijim ukopima. Petlja ima izravnu analogiju u primjercima iz jednog od kneževskih grobova uz baziliku Sv. Marije na Crkvini u Biskupiji. Ujedno je i prvi takav nalaz na solinsko-kaštelanskom prostoru u neposrednom zaleđu Splita.

KLJUČNE RIJEČI: *Putalj, Solin, Biskupija-Crkvina, ostruge, ostružne garniture*

Tijekom arheoloških iskopavanja groblja uz crkvu sv. Jurja na Putalju iznad Kaštel Sućurca kao nalaz izvan groba otkrivena je jedna brončana petlja (provodnik remena) ostružne garniture.¹ Pri objavi rezultata istraživanja nije prepoznata kao takva, već je u katalogu određena kao predica kopče i pripisana II. gotičkoj fazi groblja te sukladno tome vremenski opredijeljena u 14.-15. stoljeće.² Usputno se osvrnuvši na pojedine nalaze II. faze groblja, T. Burić uvrštava ovaj predmet u skupinu manjih brončanih kopči gotičkog stila, kojima nije moguće pronaći analogije u objavljenom materijalu, zaključujući da je tome razlog neistraženost i nepubliciranost građe, a možda i specifičnost te vrste proizvoda kod splitskih i trogirskih obrtnika u odnosu na dubrovačke i zadarske.³

No predmet o kojem je riječ nedvojbeno je petlja ostružne garniture s četvrtastim okvirom i ukrašenom prednjom pločicom. Ukrašenost pločice sastoji se od dvije nasuprotno postavljene plastično oblikovane vitice, koje su na sredini međusobno odijeljene poprečnim rebrima. Izravnu analogiju možemo pronaći u srebrnim pozlaćenim petljama ostružnih garnitura dječjih ostruga otkrivenih u zidanoj presvođenoj grobnici ispod pregradnog zida narteksa bazilike na Crkvini u Biskupiji kod Knina.⁴ Te su petlje gotovo istih dimenzija kao i putaljska, te imaju istovjetno ukrašene prednje pločice. Stoga se može smatrati da je i ostružna petlja s Putalja pripadala garnituri ranokarolinških ostruga te ju vremenski opredijeliti završno u 8. ili prvu polovicu 9. stoljeća.

Ovako opredijeljen nalaz nije teško protumačiti u kontekstu groblja na Putalju. Tamo je, naime, jasno utvrđen sloj grobova ranijega 9. stoljeća, koji Burić određuje kao starohrvatski.⁵ Otkriveno ih je ukupno osam, a datirani su u prvu polovicu 9. stoljeća na osnovi više argumenata.

¹ T. BURIĆ, 2001, 319, T. XIII, 37.

² T. BURIĆ, 2001, 287.

³ T. BURIĆ, 2001, 241.

⁴ M. PETRINEC, 2009, 68-69, T. 106, 2-4.

⁵ T. BURIĆ, 2001, 151-158.

Sl. 1. Putalj.

Fig. 1. Putalj.

Osim stilsko-tipološkog karaktera predmeta pronađenih u njima Burić upućuje na siguran vremenski reper u razlučivanju srednjovjekovnih faza na Putalju – predromanički sakralni objekt i njemu pripadajući crkveni namještaj. Vremensko opredjeljivanje potkrjepljuju i povijesni izvori koji svjedoče da je crkva nastala u prvoj polovici 9. stoljeća, a njezino podizanje i doniranje od kneza Mislava omogućuje dataciju u dosta uzak vremenski odsječak, tj. za njegove vladavine oko 835.-845. godine. Stoga Burić zaključuje da je gradnja crkve *terminus ante quem* za starohrvatske grobove.⁶ S obzirom na postojanje tog sloja grobova na Putalju, i za ostružnu se petlju može pretpostaviti da je grobni nalaz te da vjerojatno potječe iz nekoga groba navedenog sloja koji je uništen ukopima razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka.

Treba naglasiti i to da sama situacija starohrvatskih grobova na Putalju pokazuje određenu srodnost s onom na Crkvini u Biskupiji. Grob s petljama ostružnih garnitura istovjetnih putaljskoj pripada sloju grobova tzv. horizonta Biskupija-Crkvina, koji također prethode izgradnji bazilike.⁷ Isto tako nije sporno da i crkva na Putalju i bazilika na Crkvini pripadaju najranijem sloju predromaničke arhitekture na teritoriju hrvatske kneževine.

Osobito je značenje putaljskog nalaza i u tome što slični predmeti dosad nisu bili poznati na teritoriju u neposrednom zaleđu Splita, odnosno na solinsko-kaštelanskom prostoru, pa se ta činjenica smatrala dokazom da na navedenom prostoru pretežito i dalje živi preostalo

⁶ T. BURIĆ, 2001, 156-157.

⁷ O ovom pitanju ne postoji jedinstveno mišljenje u stručnoj literaturi. Vidi: Z. VINSKI, 1970; U. GIESLER, 1974; Z.

VINSKI, 1981; J. WERNER, 1978-1979; A. MILOŠEVIĆ, 2000; A. MILOŠEVIĆ, 2002; A. MILOŠEVIĆ, 2009; A. JURČEVIĆ, 2009.

Sl. 2. *Biskupija-Crkvina.*

Fig. 2. *Biskupija-Crkvina.*

kasnoantičko stanovništvo.⁸ Nedostatak karolinškog oružja i konjaničke opreme poslužio je kao jedan od ključnih argumenata da se granica područja bez slavenske/hrvatske prisutnosti protegne sve do sjevernog ruba Sinjskog polja i rijeke Cetine na istoku.⁹ Da to nije tako, uz putaljsku ostružnu petlju svjedoče još dva nedavno prvi put publicirana srodna nalaza s područja Solina.¹⁰ Riječ je o brončanim petljama ostružnih garnitura ranokarolinške provenijencije, koje dodatno potvrđuju da pojava jednoga takvog predmeta na Putalju nije slučajnost. Obje petlje pripadaju tipu s prednjom pločicom ukrašenom plastičnim rebrima te im izravne analogije možemo pronaći ponovno na Crkvini u Biskupiji. To se osobito odnosi na petlje ostružnih garnitura iz groba 1, čiji inventar uz ostruge sadržava ranokarolinški mač s radioničkom signaturom Ulfbrecht i pripadajuću pojasnu garnituru, te drvenu vjedricu, brončanu pateru i zlatni solid Konstantina V. Koporonima i Lava IV. kao obol.¹¹ Još tri pojedinačna primjerka brončanih petlji s rebrastom pločicom potječu s nepoznatih položaja u Biskupiji.¹² Brončane petlje s rebrasto ukrašenim prednjim pločicama pronalazimo i u grobu 253 na Begovači u Biljanima Donjim.¹³ Osim navedenih, istom tipu petlji mogu se pripisati i petlje srebrnih ostruga iz biskupijskog groba 4 u kojem je bio priložen i scramasax,¹⁴ te petlje pozlaćenih ostruga iz jednog od grobova

⁸ Željezne ostruge koje su dosad pronađene na navedenom prostoru (Radun u Kaštel Starom, Klapavice-Crkvine iza Klisa) ne mogu se vremenski opredijeliti ranije od završnog 9. stoljeća, a pretežito pripadaju 10. stoljeću. Vidi: A. JURČEVIĆ 2007, 264, Sl. 6; M. PETRINEC 2009, 76-77, T. 251, 5, T. 253, 4-6.

⁹ A. MILOŠEVIĆ, 2008.

¹⁰ A. PITEŠA, 2009, 58, kat. br. 80, 59, kat. br. 82.

¹¹ M. PETRINEC, 2009, 66, T. 100, 1-13.

¹² M. PETRINEC, 2009, 31, T. 111, 12-13.

¹³ M. PETRINEC, 2009, 62, T. 218, 2-4.

¹⁴ M. PETRINEC, 2009, 66, T. 102, 2-4.

Sl. 3. Putalj, Biskupija-Crkvina.

Fig. 3. Putalj, Biskupija-Crkvina.

s položaja Škorića-Tubića kuća u Morpolači,¹⁵ s tim da su jedne i druge raskošnije ukrašene rovašenjem i u osnovi sličnije primjerku s Putalja i iz presvođene grobnice ispod pregradnog zida narteksa bazilike na Crkvini. Stoga možemo konstatirati da sve ostružne petlje o kojima je ovdje riječ pripadaju istom tipu ranokarolinških petlji. U četiri groba sa sačuvanim kompletnim ostružnim garniturama (tri biskupijska i grob iz Morpolače) udružene su s jezičcima s pticolikim ili pupoljkastim završetkom, što jasno upućuje na zaključak da pripadaju istom vremenskom horizontu, koji je još prije više od tri desetljeća U. Giesler definirala kao horizont Biskupija-Crkvina i vremenski opredijelila u završno 8. i početno 9. stoljeće.¹⁶

Na kraju, treba istaknuti da sva tri ranokarolinška nalaza sa solinsko-kaštelanskog prostora imaju izravne analogije upravo među primjercima iz kneževskih grobova, koji su među najluksuznijim dosad otkrivenim na čitavom franačkom području, a nedvojbeno na teritoriju hrvatske kneževine, te su ih mogli posjedovati samo pripadnici vladajućeg sloja.¹⁷

Nije sporno da je putaljska crkva, spomenuta u kneževskim darovnicama Trpimira i Muncimira, neposredno vezana uz rodonačelnike dinastije Trpimirović, koja će gotovo neprekinuto tri stoljeća vladati hrvatskom kneževinom/kraljevinom. Isto tako opće je poznato na osnovi niza argumenata, koje je na ovom mjestu izlišno navoditi, da je bazilika na Crkvini u Biskupiji usko vezana uz hrvatski vladajući sloj tijekom čitavoga tog razdoblja. Treba istaknuti da upravo nalazi s Putalja i iz Solina opovrgavaju u literaturi često prisutno povezivanje kneževskih grobova na Crkvini u Biskupiji s pripadnicima dinastije Trpimirović. Tome se uostalom

¹⁵ M. PETRINEC, 2009, 21-22, T. 30,3-4.

¹⁶ U. GIESLER, 1974.

¹⁷ Čak i kada je riječ o jednostavnijim primjercima željeznih ostruga otkrivenih u okviru običnih grobalja, u pravilu ih

pronalazimo u bogatijim grobovima, i to ne kao poganski prilog, već kao statusni simbol. Ovaj će se običaj na hrvatskom teritoriju zadržati sve do u kasni srednji vijek.

Sl. 4. Biskupija-Crkvina, Putalj, Morpolača.

Fig. 4. Biskupija-Crkvina, Putalj, Morpolača.

suprotstavlja i činjenica da spomenuti grobovi vremenski pripadaju završnom 8. ili početnom 9. stoljeću. Kada krajem 8. stoljeća hrvatski prostor ulazi u franačku interesnu sferu, slavensko stanovništvo u zaleđu dalmatinske obale uglavnom još živi u plemensko-rodovskom društvenom sustavu, te upravo pojava bogatije opremljenih grobova (tu ponajprije mislimo na franačko oružje i konjaničku opremu, premda se isto može zaključiti i za nalaze luksuznoga zlatnog i srebrnog ženskog nakita) svjedoči o početku društvenog raslojavanja i začetcima feudalizma. Taj se proces može pratiti na čitavom teritoriju na kojem će se tijekom 9. stoljeća oformiti hrvatska kneževina te u prvo vrijeme nema govora o tome da jedan knez (donedavno rodovski starješina) ima središnju vlast i kontrolira cjelokupni prostor. Znatnija koncentracija nalaza o kojima je riječ zamjetljiva je na onim područjima koja će kasnije postati značajnim centrima hrvatske države (Nin, Ravni kotari, Knin, Livno, a također i solinsko-kaštelanski prostor). Ranokarolinški nalazi s Putalja i iz Solina, vezani uz matični prostor dinastije Trpimirović, to dodatno potvrđuju. Biskupijski pak grobovi moraju se povezati s nekim drugim rodом, odnosno drugom moćnom ranofeudalnom porodicom sa šireg područja Knina, odnosno ranosrednjovjekovnog Kosova. Trpimirovići se, naime, na tom teritoriju pojavljuju prvi put tek krajem 9. stoljeća, o čemu jasno svjedoči natpis kneza Muncimira iz 895. godine s grede oltarne ograde još uvijek nam nepoznate crkve u blizini sela Uzdolje kod Knina.¹⁸

¹⁸ Revizijska arheološka iskopavanja provedena 2001. na pravoslavnom groblju sv. Luke u zaseoku Čenići (Uzdolje kod Knina) dokazala su da natpis kneza Muncimira ne pripada tamo otkrivenoj crkvi. On je, ako doista potječe s

navedenog položaja, bio *spolij* kao uostalom i mnogi drugi ulomci crkvenog namještaja s istog lokaliteta. Vidi: I.J. GUDELJ, 2005.

LITERATURA

- BURIĆ, T., 2001. - Tonči Burić, Putalj u srednjem vijeku, *Sv. Juraj od Putalja*, Split, 151-322.
- GIESLER, U., 1974. - Ulrike Giesler, Datierung und Herleitung der vogelförmigen Riemenzungen, *Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie*, Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag, München, 521-543.
- GUDELJ, Lj., 2005. - Ljubomir Gudelj, Ruševine crkve Sv. Ivana u Uzduolu kod Knina, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 32, Split, 53-75.
- JURČEVIĆ, A., 2007. - Ante Jurčević, Kasnoantičko i srednjovjekovno groblje na lokalitetu Crkvine u Klapavicama, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 34, Split, 249-265.
- JURČEVIĆ, A., 2009. - Ante Jurčević, Usporedba skulpture i arhitekture s lokaliteta Crkvina u Gornjim Koljanima i Crkvina u Biskupiji kod Knina, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 36, Split, 50-77.
- MILOŠEVIĆ, A., 2000. - Ante Milošević, Karolinški utjecaji u kneževini Hrvatskoj, *Hrvati i Karolinzi, Rasprave i vrela*, Split, 106-139.
- MILOŠEVIĆ, A., 2002. - Ante Milošević, Dvorovi hrvatskih vladara na Crkvini u Biskupiji kraj Knina, *Zbornik Tomislava Marasovića*, Split, 200-207.
- MILOŠEVIĆ, A., 2008. - Ante Milošević, *Križevi na obložnicama ranosrednjovjekovnih grobova u okolici Sinja*, Split.
- MILOŠEVIĆ, A., 2009. - Ante Milošević, Sarkofag kneza Branimira, *Histria Antiqua*, 18,2, Pula, 355-370.
- PETRINEC, M., 2009. - Maja Petrinec, *Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države*, Split.
- PITEŠA, A., 2009. - Ante Piteša, *Katalog nalaza iz vremena seobe naroda, srednjeg i novog vijeka u Arheološkome muzeju u Splitu*, Split.
- VINSKI, Z., 1970. - Zdenko Vinski, Oružje na području starohrvatske države do godine 1000., *I międzynarodowy kongres archeologii słowiańskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 135-158.
- VINSKI, Z., 1981. - Zdenko Vinski, O nalazima karolinških mačeva u Jugoslaviji, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 11, Split, 9-53.
- WERNER, J., 1978/1979. - Joachim Werner, Zur Zeitstellung der altkroatischer Grabfunden von Biskupija-Crkvina (Marienkirche), *Schild von Steier*, 15/16 (Festschrift Modrijan), Graz, 227-237.

A BRONZE LOOP OF AN EARLY CAROLINGIAN SPUR SET FROM PUTALJ ABOVE KAŠTEL SUĆURAC

SUMMARY

A bronze loop (a slot for running the spur strap through) of a spur set was found during the archaeological research of the cemetery near the church of St. George above Kaštel Sućurac. When the results of the research were published, it was not identified correctly. Instead it was interpreted as a gothic buckle in the catalogue. Nevertheless it is undoubtedly a loop of a strap set with a square frame and decorated front plate from the final 8th or the first half of the 9th century. A find that has been identified in this way can be easily interpreted in the context of the Putalj cemetery. Namely a layer of graves from the early 9th century was identified at Putalj. A find from Putalj is particularly important since such finds have not been previously known in the territory of the immediate hinterland of Split i.e. the Solin-Kaštela region, so that this fact was considered as a proof that the remaining late Antique population was still present in the mentioned territory. Besides the Putalj spur loop, there are two more similar finds from the Solin region published recently for the first time which do not speak in favor of this thesis. These are bronze loops belonging to spur sets of early Carolingian provenance confirming once more that presence of one such item at Putalj is not a coincidence. All three early Carolingian finds from the Solin-Kaštela region have direct analogies among the finds from princely graves from Crkvina in Biskupija. When Croatian territory entered Frankish sphere of interest by the end of the 8th century, Slavic population in the hinterland of the Dalmatian coast predominantly lived in a tribal-clan social system. Presence of rich graves testifies to a beginning of social stratification and commencements of feudalism. This process is evident in the entire territory in which the Croatian principedom was about to be formed during the 9th century. More significant concentration of the finds in question is noticeable in the regions which were about to become important centers of the Croatian state (Nin, Ravni Kotari, Knin, Livno, and also the Solin-Kaštela region). Early Carolingian finds from Putalj and Solin which are related to the original territory of the Trpimirović dynasty additionally confirm this thesis.

KEY WORDS: *Putalj, Solin, Biskupija-Crkvina, spurs, spur sets*

Prijevod / *Translation*: Marija Korona

